

Språkvetenskapliga fakulteten
Uppsala universitet

Hitta boken

Om kurslitteratur och funktionsnedsättning

Ina Sörlid
2014

Inledning

Den här rapporten har utarbetats under första halvåret av 2014 på uppdrag av Språkvetenskapliga fakultetsnämnden och fakultetens jämlikhets- och likabehandlingsgrupp. Rapporten syftar till att dels ge en kort nulägesbeskrivning av rutinerna runt kurslitteratur och framför allt att ge förslag på förbättringar för att underlätta främst för studenter med funktionsnedsättning.

Under arbetet med rapporten har jag pratat med universitetsbiblioteket, Språkverkstaden, samordningen av stöd till studenter med funktionshinder och Enheten för lika villkor för att få en bred bild och så många tips, råd och förslag på förbättringar som möjligt. Likaså har jag pratat med studenter från föreningen Dyslektikerna för att höra deras syn på rutiner för kurslitteratur och studenternas önskemål gällande detta.

Inom många områden idag talar man om universal design och med det menas att det som är behjälpligt för personer med funktionsnedsättning oftast också underlättar även för personer som inte har en funktionsnedsättning. Många av förslagen nedan är också generella och underlättar för hela studentgruppen, vilket naturligtvis bara är bra.

Det samtliga personer jag har pratat med, både från universitetet och från studenter, har lyft är framförhållning. Så länge man är ute i god tid går det mesta att ordna och det tror jag är det viktigaste att bära med sig från den här rapporten – var ute i god tid. Med god framförhållning och lite pragmatism kan man lösa det mesta.

Uppdrag

Uppdraget, som ligger bakom rapporten, är att se över fakultetens rutiner gällande kurslitteratur och genom detta se hur vi kan underlätta för studenter med funktionsnedsättning att få tillgång till tillgänglig litteratur.

Avgränsningar

Det finns många rutiner man kan se över i relation till tillgänglighet, undervisningssituationen, examineringsformer och så vidare och jag föreslår flera sådana perspektiv för kommande rapporter. Den här rapporten fokuserar enbart på kurslitteratur i enlighet med uppdraget eftersom det annars skulle bli ett alltför stort och osammanhängande arbete.

Lagar och definitioner

Enligt Diskrimineringslagen är funktionshinder ”varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns från födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå.” (SFS 2008:567)

Begreppen funktionshinder och funktionsnedsättning definieras enligt Socialstyrelsen som att funktionshinder uppstår när en person med en funktionsnedsättning möter bristande tillgänglighet eller andra former av barriärer i den omgivande miljön.¹

¹ http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/funktionsnedsattningochfunktio#anchor_1

Institutionernas rutiner

På Engelska institutionen ska all ny litteratur gå genom styrelsen, senast i maj inför höstterminen. Därefter lägger kursadministrationen in den nya informationen i Selma. Mindre ändringar får studierektor fatta beslut om.

På Institutionen för lingvistik och filologi meddelas kursadministrationen om ny litteratur via schemaunderlagen inför den nya terminen. Litteraturen läggs därefter in i Selma.

På Institutionen för moderna språk meddelar respektive ämnessamordnare kursadministrationen vilka ändringar i kurslitteraturen som ska göras i Selma. Kursadministrationen lägger därefter in ändringarna.

På Institutionen för nordiska språk ska ny kurslitteratur gå genom styrelsen förutom om man har ny litteratur endast på prov, då behöver den inte gå genom styrelsen.

Stöd och arbetssätt

Biblioteket

Biblioteket stöttar studenter i behov av inläst material. Studenterna meddelar biblioteket om de har behov av tillgänglig litteratur, exempelvis talböcker eller punktskriftsböcker, och biblioteket registrerar studenterna som låntagare hos MTM – myndigheten för tillgängliga medel. Studenterna får då sina egna konton och kan ladda ner materialet till datorer, telefoner eller läsplattor. Kurslitteratur kan läsas in som talbok, på begäran av studenterna, förutsatt att boken används eller ska användas som kurslitteratur. Personal som får vetskap om att det finns studenter med behov av talbok kan kontakta biblioteket för att beställa inläsning av boken. Lärare kan också själva få tillgång till talböcker via biblioteket. I MTM:s webbkatalog, LEGIMUS, finns all litteratur från MTM listad och man behöver inte vara registrerad låntagare hos MTM för att kunna söka.

På Blåsenhusbiblioteket finns en lässtudio där det finns program för att omvandla text till tal. Här finns också olika rättstavningsprogram, som är speciellt anpassade för dyslektiker, installerade. Lässtudion har två platser och måste bokas.

Dyslektikerna – en förening för dyslektiker vid Uppsala universitet

Dyslektikerna är en studiesocial förening som funnits sedan 2011 och som arbetar för att underlätta socialt såväl som studiemässigt för studenter med dyslexi eller andra läs- och skrivsvårigheter. <http://www.uppsalastudentkar.se/Dyslektikerna>

Dyslektikerna fick tidigare under året möjlighet att testa programmet TorTalk, ett program för att med hjälp av talsyntes läsa upp text. Allt användarna behöver göra är att ta en bild på texten de vill ha uppläst, föra över bilden i datorn och sedan läses texten upp. Programmet finns på tjugo språk², två stycken licenser kostar ca 1600 kronor och studenterna är mycket nöjda med programmet. www.tortalk.se

² För en lista över vilka språk TorTalk finns på, se bilaga 1.

Enheten för lika villkor

Enheten för lika villkor vid Personalavdelningen har bland annat ansvar för att utarbeta Handlingsplan för lika villkor, där åtgärder för att förbättra tillgängligheten vid universitetet finns. Vidare kan enheten stötta personal i behov av stöd i samband med sin funktionsnedsättning och stöttar även studenter och personal som blivit diskriminerad eller trakasserad på grund av sin funktionsnedsättning.

Språkverkstaden

Språkverkstaden erbjuder individuell handledning i muntlig och skriftlig framställning i svenska och engelska, samt stöd till institutioner och andra enheter gällande utvecklandet av studenters kommunikationsträning.

Samordning av stöd till studenter med funktionsnedsättning

Studenterna, som har intyg på sin funktionsnedsättning, tar kontakt med Catrin Schulze eller Malin Ekström, samordnarna för stöd till studenter med funktionshinder för att få information om vilka stödfunktioner som finns och på vilket sätt man kan överkomma studenternas hinder i vardagen. Studenten och samordnarna kommer överens om vilka stödåtgärder som just den studenten kan behöva. Studenten får sedan ett intyg med sig, som hen kan visa lärare och övrig personal, om vilka stödåtgärder som är adekvata. Det är sedan upp till institutionerna att, kanske i samråd med samordnarna, se till att åtgärderna genomförs. Alla åtgärder för anpassning av undervisning och examination beslutas av institutionen själv. Stöd som finns att få är exempelvis anteckningsstöd, teckentolkning av undervisning, mentorstöd och tillgängliga lokaler.

Samordnarna för stöd till studenter med funktionsnedsättning kommer också ut och föreläser för institutioner och enheter om just studier och funktionsnedsättning. Funktionen för stöd till studenter med funktionshinder ligger under Studentavdelningen.

Problem

Under arbetet med projektet har ett antal specifika problem gällande kurslitteratur framkommit i samtal med instanser på universitetet och studenterna.

- Kurslitteraturlistor färdiga sent och är otydliga. Enligt Uppsala universitets riktlinjer för studenternas arbetsvillkor ska kurslitteraturlistan vara fastställd senast fem veckor före kursstart men eftersom det kan ta upp till ett halvår och minst sex veckor att få en bok inläst så är det viktigt att listorna är färdiga betydligt tidigare än så.
- Kompendier är inte alltid i tillgängliga pdf:er – programmen ser då texten som en bild och kan inte läsa upp den – eller pdf:er överhuvudtaget. Vissa datorprogram i lässtudion i Blåsenhus kan omvandla pdf:er till worddokument men är då inte stavningssäkra.

- Artiklar finns inte tillgängliga via MTM utan endast böcker. Via MTM kan man heller inte få enstaka kapitel inlästa utan endast hela böcker. Det är således mycket svårt för studenter att få artiklar upplästa.
- Texter inlästa med talsyntes avbryter för exempelvis fotnoter och bildtexter vilket stör flödet i läsningen.

Tips och förslag på förbättringar/åtgärder

Här nedan följer tips och förslag på förbättringar utifrån de olika instansernas perspektiv. Det kan förstås vara svårt att genomföra förändringar på en gång men att göra en eller två saker i taget är bättre än att inte göra någonting. Så kan man på sikt försöka underlätta så mycket som möjligt för studenterna.

Gemensamma önskemål från samtliga tillfrågade instanser

- Framförhållning är a och o. Det tar mellan sex veckor och upp till flera månader att få en bok inläst. Även annat material kan man som student behöva arbeta mycket med för att kunna få den uppläst. Se därför till att litteraturlistan är färdig i god tid, helst redan när studenterna söker kursen, och ändra sedan inte litteraturen.
- Får du kännedom om att en student har funktionsnedsättning, kontakta genast biblioteket för att starta processen med att få litteraturen inläst.
- Det ska vara lätt för studenterna att hitta information om vart de kan vända sig för att få stöd. En flik på hemsidan, information i välkomstbrev och -ringningar med kontaktuppgifter till Catrin Schulze och Malin Ekström, samordnare för stöd till studenter med funktionshinder (kontaktuppgifter finns nedan).
- Samtliga lärare bör ha information om att studenter kan vända sig till och få mer information om vilket stöd som finns att få av samordnarna för stöd till studenter med funktionshinder, för att kunna hänvisa studenter till rätt person.
- Ha välplanerade och strukturerade föreläsningar. Om du vill lämna ut dina power point-presentationer, se till att dessa också är välplanerade och strukturerade och att studenterna, särskilt studenter i behov av stöd, har tillgång till presentationen före föreläsningen för att underlätta tillgodogörandet av undervisningen.

Förslag på förbättringar från biblioteket

- Se över din litteratur, finns den i LEGIMUS, MTM:s webbkatalog? Finns litteratur som är likvärdig, exempelvis en äldre upplaga av en bok, som går att använda parallellt med den andra litteraturen? Använd den också och hänvisa till sidor i den boken också.
- Låna själv ett exemplar av talboken för att få vetskap om hur det är att lyssna på den och eventuellt vilket språklig dialekt den använder och så vidare. Vill man låna något utan att vara låntagare kan man kontakta biblioteket för att få hjälp.

- Får du kännedom om att en student med funktionsnedsättning har sökt kursen, redan innan studenten är antagen, och det förefaller troligt att studenten kommer att bli antagen, kontakta biblioteket för att starta processen att få litteraturen inläst.

Förslag på förbättringar från samordnarna för Stöd till studenter med funktionshinder

- Överanvänd inte antalet böcker.
- Ge studenterna wordfiler eller tillgängliga pdf:er med artiklar och annat material.
- Producerar du eget material – se till att filen görs om till en tillgänglig pdf. En tillgänglighetsanpassad pdf innehåller bland annat ett strukturträd så att läsaren lätt kan hitta till olika delar av texten. Det kräver också att texten är uppbyggd utifrån formatmallar.³
- Har man ett kompendium eller liknande material som återkommer från år till år kan man få den inläst med hjälp av Stöd till studenter med funktionsnedsättning. Exempelvis kan man be en student på avancerad nivå, som då kan det aktuella språket, att läsa in materialet mot ett litet arvode från Studentavdelningen. Kontakta Catrin Schulze, kontaktuppgifter finns nedan.

Förslag på förbättringar från Språkverkstaden

- Se över litteraturlistan huruvida den är aktuell och huruvida all litteratur faktiskt är nödvändig. Se särskilt över artiklar från tidskrifter, som inte längre går att få tag på, utifrån ett tillgänglighetsperspektiv.
- Prioritera mellan titlarna. Finns det titlar som är viktigare än andra?
- Särskilt studenter med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar behöver struktur. Det kan exempelvis vara mycket utmattande att strukturera bland flera olika kontakter, försök ha en person som kan hjälpa studenten att strukturera och skapa överblick.
- Det får inte vara för svårt att hitta litteraturen så att all energi går åt till att hitta boken istället för att läsa den. Ett förslag är att ha en samlad pärm där exempelvis artiklar finns samlade och som studenterna sedan kan själva kopiera. För vissa artiklar och litteratur kan man be om författarens tillstånd att få kopiera.
- Många studenter med funktionsnedsättning är villiga att lägga ner mycket extratid på sina studier – ta vara på dessa studenter.

³ Information om hur man skapar tillgängliga pdf:er hittar du bland annat här

Adobes information om tillgängliga pdf:er

http://help.adobe.com/sv_SE/Reader/8.0/help.html?content=WS58a04a822e3e50102bd615109794195ff-7d2e.html

Vervas dokument om tillgängliga pdf:er

http://www.kungälv.se/upload/Webbredakt%C3%B6rer/Skapa%20tillg%C3%A4ngliga%20pdf/Skapa_tillgangliga_pdf-dokument.pdf

ETU-kriterier för tillgängliga pdf-dokument

<http://etu.se/tillganglighet-pa-webben/tillgangliga-pdf-dokument/kriterier-for-tillgangliga-pdf-dokument>

Förslag på förbättringar från studentföreningen Dyslektikerna – En förening för dyslektiker vid Uppsala universitet

- Studenterna önskar att universitetet köper in programmet TorTalk, ett program för uppläsning av text utifrån en bild.
- Om studenten är ute i god tid måste universitetet också vara ute i god tid. Tid är av vikt så ta tag i studentens problem på en gång.
- Skapa en lathund för hur studenterna ska gå tillväga och vart de ska vända sig för att få tillgång till tillgängliga hjälpmedel.
- Studenterna önskar att inte all vikt läggs vid litteraturen utan att föreläsningarna är lika viktiga. Exempelvis kan man i början av kursen berätta hur stor vikt som läggs på litteraturen så att studenten vet vad hen ger sig in i. Lägg också mycket krut på informativa föreläsningar så att föreläsningarna kompletterar och förklarar litteraturen.
- Det kan vara svårt att ha hunnit läsa en viss mängd text till en viss vecka och studenterna hoppas att läraren kan ha visst överseende med detta. Naturligtvis bör studenten ha läst all litteratur till tentan men för seminarier etc hoppas studenterna på visst överseende om man inte hunnit läsa allt.
- Studenterna önskar att andra medium än böcker ska användas i litteraturen.
- Läraren bör informera om tillgängliga hjälpmedel eftersom alla studenter inte har varit i kontakt med det centrala stödet till studenter med funktionsnedsättning.
- Vid språkstudier vore det bra med en ljudfil där någon med inlevelse har läst upp ett stycke ur en bok eller liknande för att studenterna ska få förståelse för hur språket ska låta.

Sammanfattning

Överlag kan man underlätta för studenter med funktionsnedsättning med ganska små medel. Att se till att litteraturlistan är fastställd och enkelt finns att hitta är det absolut lättaste och viktigaste sättet för att underlätta för alla studenter. Det finns i övrigt mycket stöd att få både för studenter och för personal som vill underlätta så mycket som möjligt för studenterna, både från biblioteket och från samordningen av stöd till studenter med funktionsnedsättning och andra instanser. Det stora hindret tycks dock vara bristen på kunskap, att varken personal eller studenter vet vart de ska vända sig. Förhoppningsvis kan den här rapporten hjälpa till att råda bot på det, dels genom konkreta tips på vad man som lärare kan göra för att rent praktiskt underlätta för studenterna och dels genom förslag på hur synligheten om vart man kan vända sig kan öka.

Vad kan fakulteten göra?

De förslag som finns listade ovan kan tyckas gälla främst den enskilde läraren och institutionen men det finns också saker som fakulteten i stort kan titta på.

- Utforma en lathund för hur studenter vid fakulteten ska gå tillväga om de upplever hinder i studiesituationen samt informera via hemsidor och liknande vart studenter med funktionsnedsättning ska vända sig för att få stöd.
- Se över möjligheten att köpa in TorTalk i någon form till fakultetens, och i förlängningen universitetets, studenter, exempelvis genom att utrusta en datasal på Engelska parken med programmet.
- Utarbeta fakultetsgemensam policy för att kurslitteraturlistan ska vara fastställd och finnas tillgänglig i god tid före sista ansökningsdatum.

Mer information

Dyslektikerna - En förening för dyslektiker vid Uppsala universitet

E-post: dyslektikerna@us.uu.se

Enheten för lika villkor, Mikael Landsten

E-post: Mikael.Landsten@uadm.uu.se Tel: 018-471 1979, 070-425 0017

Karin Boye-biblioteket, Avdelningen för bruksbibliotek, Eva Rönnerdal

E-post: Eva.Ronnerdal@ub.uu.se Tel: 018-471 7011

Myndigheten för tillgängliga medel, MTM, och LEGIMUS

E-post: info@mtm.se, www.legimus.se Tel: 08-580 02 700 (växel)

Språkverkstaden

E-post: sprakverkstaden@kvk.uu.se

Stöd till studenter med funktionshinder, Malin Ekström

E-post: Malin.Ekstrom@uadm.uu.se Tel: 018-471 4751

Stöd till studenter med funktionshinder, Catrin Schulze

E-post: Catrin.Schulze@uadm.uu.se Tel: 018-471 1877

Bilaga 1.

Nedan följer en lista över de språk som programmet TorTalk finns på. Företaget välkomnar också förslag på fler språk att lägga in i programmet.

arabiska
baskiska
danska
engelska (Australien)
engelska (Indien)
engelska (Irland)
engelska (Skottland)
engelska (Sydafrika)
engelska (USA)
finska
franska (Kanada)
franska (Frankrike)
galiciska
grekiska
hebreiska
italienska
katalanska
nederländska (Belgien)
nederländska (Nederländerna)
norska
polska
portugisiska (Brasilien)
portugisiska (Portugal)
rumänska
ryska
slovakiska
spanska (Argentina)
spanska (Colombia)
spanska (Mexico)
spanska (Spanien)
tjeckiska
turkishrubic
turkiska
tyska
valencianska
ungerska